

Naš Kosta Vojnović o braku i odgoji

KATOLIČKI je Zagreb lani (21. svibnja 1933.) dostojno proslavio uspomenu ovog odličnog zatočnika katoličkih načela prigodom tridesete godišnjice njegove smrti i stote godišnjice rođenja. To je bio čovjek znanosti i svetosti poput Kontarda Ferrinija. Zanimljivo je, kako je Vojnović kao učenjak sudio o braku i odgoji, tim tako važnim predmetima. Evo njegovih misli, što sam ih sabrao po nekim njegovim raspravama.

I. Obitelj.

1. Zadruga i državni zakoni.

»Stožeri su obitelji kod nas porušeni ukinućem zadruga; red građanske obitelji nije još nastao i u seoskoj familiji, u tom izvoru i temelju svakog moralnog i gospodarskog blagostanja naroda, vlada kaos. A teško da će se ikada iz toga obiteljskoga kaosa na ladanju poroditi gradska obitelj, a nemanje teško da će se nasljedno pravo našega građanskog zakona, koje stoji u uskom nužnom savezu s ustrojstvom građanske obitelji, udomiti kod naših seljaka, kako se nije udomilo nakon 70 godina njegove kreposti u gornjim stranama Dalmacije, da ne govorimo o Boki Kotorskoj, gdje su svi civilni i kazneni zakoni austrijski, izuzev krajeve pri moru, ostali praznim slovom.«¹

»Atomizacija obitelji, navlastito kod romanskih naroda, gdje je rimsko pravo istisnulo svaki zadružni elemenat, počela je zadržati brige i učenjacima i zakonodavcima navlastito u Francuskoj, gdje se obitelj s moralnih uzroka pod uplivom razrovajućeg nasljednog reda raspada, te je prvim uzrokom onomu instabilitetu političkih i socijalnih odnošaja, iz kojih bi mogao opet nastati u Francuskoj kaos u oči prve stogodišnjice francuskog prevrata. Stoga počelo se tamo raditi na znanstvenom polju eksperimentalnom metodom, kako bi se mogli točno upoznati obiteljski odnošaji u poljodjelskoj i u obrtnoj familiji, ne bi li se predočivanjem strašnog njezinog moralnog i ekonomičnog rasula pripravilo opće mnijenje za socijalne reforme i na tom polju. U tu svrhu ne samo što se ustrojavaju društva i časopisi, nego francuski učenjaci studiraju »in facie loci« umiruće zadruga, koje naša mudrost požurila se ugasiti.«²

»Razmatrajuć stanje zadruga pod turskim gospodstvom Ardant veli, da Turci nijesu uništavali socijalnoga ustrojstva podjarmljenih naroda, da su im ostavili vjeru i obiteljske zakone, te

¹ Mjesečnik 1885, str. 25—26.

² Mjesečnik 1886, str. 349.

ih tako znali štititi od ideja i pravnika zapada. Ovaj fenomen tumači se time, jer da im je snošljivost bila nametnuta po naravi stvari; jer iziđav iz patrijarhalne obitelji, Turci nisu osjetili nužde da preobrazu socijalno stanje naroda, koje se osnivaše na istom temelju. U tom bijaše ustrojstvo njihove obitelji slično onomu pobijedenih naroda, te nijesu imali razloga da diraju u zadržni ustroj bugarske, srpske i hrvatske obitelji. Uz to uprava njihova bijaše jednostavna i nije trpila činovničkulu, kojemu se Turci nisu umjeli priviknuti ni poslije četiri stoljeća gospodstva kraj svih lekcija dobivenih od zapada. Oni prepustiše dakle podjarmljenim narodima, da se upravljaju (unutar okvira obitelji i općine) sami, te kao Mauri u Španiji tako su i oni gospodovali nad podjarmljenom rasom, a da se nisu miješali ni slili sa svojim podanicima. Gdje god se počeo osjećati upliv zapadnih običaja i zakona, svagdje je tu zadržga dolazila u opasnost da se raspe i podleone. U Austriji n. p. nema ni zadržge ni patrijarhalne obitelji, nestalnost obiteljskog života prouzročila je znatno veće uticanje države, te komplikovala upravu sa neizbježivom vojskom činovnika i pravnika, koji su i u Hrvatskoj i u Srbiji malo po malo uništili zadržne odnošaje. — Površno i netočno opisuje Ardant, kako je došlo u Hrvatskoj do razvrgnuća zadržge; vidi se, da nije potpuno obaviješten o preobrazbi, koja je nastala u tom pogledu kod nas uslijed političkih događaja i zakonotvornih preinaka, sbivših se od g. 1848. ovamo. Veli, da je Hrvatska ona zemlja balkanskog poluotoka, gdje se je zapadni upliv najjače osjetio, ali ne navada tomu razloga, koji se osniva na svoj povijesti Hrvatske, vezane kroz stoljeća sa političkim udesom zapada, a boreće se većom stranom uspješno proti navali turskoj, koja ju ne mogaše djelomično nikako, a djelomice samo za vrijeme pritisnuti. Ardant pripisuje bez temelja razvrgnuće zadržge i ugarskom uplivu, zakonu naime od g. 1840., koji dozvoljavaše seljacima da raspolažu svojim imetkom, a koji se nije obzirao na zadržge, od koje se je zaziralo, jer se znalo dobro da zadržga učvršćuje narod. Vidi se, da pisac nije znao, da je uvadanjem građ. zakona g. 1853. u Hrvatskoj, koji se nije ni najmanje osvrtao na zadržnu obitelj, te nije poznavao niti poznaje nego samo jedan jedini obiteljski i nasljedni kalup po rimskom uzoru, zadan u načelu smrtni udarac hrvatskoj zadrži. Nije znao, da susljedni naši autonomni zakoni, počamši od g. 1870., sastavljeni pod uplivom pravnika, proniknutih zapadnom kulturom, nisu bili ino nego oživotvorenje obiteljskih i nasljednih ustanova građanskog zakona.«³

»Sad vidimo odlične francuske muževe, kako putuju po slavenskim zemljama, da traže kod njih tajnu onoga stalnoga, moralno i materijalno sretnoga obiteljskoga života, o kojem glas bijaše i do njih dopro. Ali žalibože uvjeriše se, da je upliv zapada dosta podrovaio naše obiteljske odnošaje, te jedva mogaše namjeriti se

³ Ib. 353—4.

na ostanke negda uzoritog našeg zadružnog života. Uskrisiti u Hrvatskoj prošle obiteljske odnošaje, kojim više ne odgovaraju gospodarstveni i socijalni, nije moguće. Stari zadružni sustav ne će se kod nas vratiti. No seljačka obitelj ne će nikada biti gradska obitelj, i svi naponi da se ona udesi po kalupu ove posljednje, mogu samo dovršiti njezino razvrgnuće i propadnuće seljačkog stališa, t. j. glavnog elementa hrvatskog naroda. Nadovezati stare tradicije na nove potrebe i okolnosti, udesiti ustroj inokodne seljačke obitelji naprama naravnom razvitku njezinom i novom socijalnom stanju, ima biti prvi zadatak naraštaja muževa, koji mogu uplivati na javne odnošaje. Savjesno i potanko ispitivanje promjena, koje je seljačka obitelj pretrpjela zadnjih 40 godina, i vjerni opis njezinog sadanjeg stanja ima biti podlogom, na kojoj će domaće zakonodarstvo graditi nasljedno pravo za seljake. Uložiti u tu svrhu trud svoj znači doprinijeti laganim, ali najsigurnijim načinom čvrstom preporodu i sretnoj budućnosti naroda. Nijedno pitanje kod nas nije toliko prešno i zamašno kao ovo...«⁴

2. Monogamija, bit i svrha ženidbene zajednice.

a) »Među mužem i ženom ne bi bilo ženidbe, naime potpunog njihovog sjedinjenja, kad žena ne bi dala sebe svu i isključivo mužu, a kad muž ne bi dao sebe svega isključivo ženi. U ženidbi se zbiva ne samo međusobno predanje tjelesa, koje ne trpi suvlasništva nikakva, nego i osobe same duhovno jedna drugu posjeduje. Taj posjed ne bi bio moguć, da nije isključiv; da jedan jedini muž ne posjeduje jednu jedinu ženu, da jedna jedina žena ne posjeduje jednog jedinog muža.«⁵

b) »Cilj je ženidbenoj zajednici ćudoredan i nabožan. Zato prvi zakoni, koji će opredijeliti prava i dužnosti ženidbene zajednice, imaju biti ćudoredni.«⁶ »Obitelj je postala prije plemena, grada i države, pa zato ženidbeni ugovor nema da zahvali svoj postanak nikakvom čovječjem umjetnom zakonu.«

c) »Budimo pravedni i istiniti, te recimo, da je zasluga, povješću 19. vjekova, Katoličke Crkve, što se kršćanska obitelj očuvala neoskvrnuta na temelju jednobračja i nerazrješivosti. Kršćanska obitelj je narodna obitelj, naša je obitelj. Vrijeme, nezgode, nasilje tuđe i naša krivnja oborila su naše najslavnije predaje. Ali u tugi i nevolji našoj ostala nam je klica bolje budućnosti u onome, što je najmilije, najsvetije našem srcu, u kršćanskoj i hrvatskoj našoj obitelji. Dok je ušćuvamo neoskvrnutu na starodavnom svom temelju, po kojem obiteljski naš život još nam vabi prijatelja i privrženika kod izobraženog svijeta, još nije ništa izgubljeno, još imamo u svojim rukama budućnost, koju nam ne će nitko istrgnuti.«⁷

⁴ Ib. 362.

⁵ Pravo, Split 1877, str. 290.

⁶ L. c., str. 296.

⁷ L. c., str. 302.

3. Glavni temelj ženidbene zajednice.

»Kako je za prirodoslovca odlučno poznavanje zakonâ, koji upravljaju s onim prvim stihijama, odakle potječu pojave, koje su predmet njegova promatranja, tako za filozofa, za državnika, za zakonotvorca, za pravoznanca neizmjereno je važno upoznati se sa zakonima, koji ravnaju utemeljenjem obiteljskog društva. Poznavanje i izvršavanje tih zakona usređuje narode, kako nasuprot neumoljiva propast čeka one, koji ih gaze. Povjesnica svakog naroda može se unaprijed pisati, kad se pozna temelj, na kojemu počiva njegova obitelj. Rim, dok mu je ova bila osnovana na najplemenitijim i najčistijim predajama čovječanstva, mogao je svladati svijet. Kršćanstvo podiglo se na njegovim razvalinama, udarivši za sve vijekove u jedinstvu i nerazrješivosti ženidbe stožere preporodneju svijeta. A sad vidimo državu negda najsišniju na istoku (Tursku), koja se ruši više s neizlječive pokvarenosti obiteljske zadruge. Ako može išta zadati brigu o budućnosti izobraženih naroda, koji su se u našoj Evropi do velikog stepena prosvjete podigli, to je stalno ono pokapanje zakonâ, koji su dosada vladali obiteljskom zadrugom. O tim zakonima, prikladnim naravi čovjeka, ali ne pokvarenoj njegovoj naravi, nego onoj plemenitoj, koju je on bio stekao od Stvoriteljeve ruke, i na koju je bio povraćen od Preporoditelja čovječanstva.«⁸

»Može li ženidbena zadruga zadovoljiti ljudskom srcu? Ne, jer je Bog viši od čovječjeg srca. Tko nije ćutio, gg., neku nesitljivost, što ništa ne može utažiti, ni znanost, ni ljepota, ni ljubav, ni sve što sadržaje vasioni svijet? A zašto? Jer čovjek ima u sebi klicu beskrajsnosti: slika je i prilika Božja po umu i po srcu, ne može se zadovoljiti s onim, što je ograničeno, te neodoljivo teži za sjedinjenjem s vrhovnom Istinom, Ljepotom i Dobrotom. U ženidbi spolno združenje nije dovoljno. Prvi zlatni prsten ženidbenog saveza je ljubav istovjetne istine, od koje izvire jednoličnost misli i mišljenja. Ovaj sklad, sjedinivši dvije duše (muža i ženu), piri međusobnu ljubav i stvara drugi zlatni prsten, koji ih međusobno veže. Ali sklad ne traje, ako mu nije temeljem krepost. Ljubav međusobnih kreposti stijesnjava savez, koji ih spaja, i umnožava onu glavnicu zajedničku, u koju oni ulažu svoj um i svoje srce, svoje vrline i svoje kreposti. Ali nikakova sveza nije među njima snažnija od onog suglasnog prijanjanja uma i srca k Beskrajsnom Biću. Nabožna sveza dovršuje sve ostale i spaja dvije duše.«⁹

»Svi prigovori koji se iznose protiv nerazrješivosti ženidbe, potječu od čovječje strasti, ne od zdravog razuma.«¹⁰

»Između toliko kušnja, koje je naš narod pretrpio u tečaju vijekova, između tolikih žrtava, koje je prinio evropskoj pro-

⁸ Pravo, Split 1876, s. 258.

⁹ L. c., 260—1.

¹⁰ L. c., str. 265.

svjeti, da ju brani od azijske navale, jedno mu je dragocjeno dobro ostalo, sveto neoskvrnuto ognjište obitelji. Po ovoj, vjeran najstarodavnijim predajama svih slavenskih naroda, on je mogao ostati svoj; mogao je sačuvati narodna predanja, uzdržati klicu poštenja i junaštva, gojiti uhvanje u bolju budućnost. Iz ovog panja vi, ogranci hrvatske omladine (ovdje Vojnović apelira na hrvatske sveučilištarce, svoje slušatelje), pozvani ste da ga pomladite. Nemojte zaboraviti onaj zamašni nauk povjesnice, da jedinstvo obitelji stvara jedinstvo naroda; da gdje je ono rasklimano ili otrovano, ovo se jedinstvo ne će nikada postignuti; ako je dovršeno, raspast će se.¹¹

II. Odgoja.

1. Domaći odgoj.

»Sklad i dugovječni život dubrovačke republike mora se zahvaliti nevidljivim dublje posadenim stožerima, na kojem je sva zgrada počivala. Isticamo ono moralno jedinstvo koje svako državno tijelo po sebi činjaše i u kojemu je osobnost pojedinih članova iščezavala, a sva su se državna tijela stapala glede odnošaja naprama inozemstvu u licu »rektora i vijećnikâ dubrovačke republike«. To moralno jedinstvo bilo je plodom najstrožijeg zaptâ, vršena navlastito po Senatu nad svakim članom vladajuće aristokracije. Nitko nije smio skinuti s ramena bud koju najtežu i najpogubniju službu njemu po Velikom vijeću, po Senatu ili po Malom vijeću naprcenu, a da se ne bi ispostavio najoštrijim pedepsama. Nad načinom življenja svakog vlastelina bdili su i Veliko vijeće i Senat, te svaki prestupak, koji bi bacio sjenu na njegov ugled ostao bi neumoljeno kažnjen. Ali taj zapt bio je opet učinak drugoga, a to najuspješnijega zaptâ, naime domaće ga. Među zidovima dubrovačke porodice uzgajali su se budući vladoci Dubrovnika na temelju vjere najtoplije, čudorednosti najstrožije, požrtvornosti bezograničene, štedljivosti i jednostavnosti. Javne vlasti nastavljale bi taj uzgoj, čuvajući kao zenicu u glavi jedinstvo i svetost vjere, nastojeći o njezinom rasprostranjanju, čuvajući je od raskola, bdijući nad općom čudorednosti, suzbijajući svake prizore raskalašenosti u javnom životu.«¹²

»A kad taj uzgoj u vlasteoskim kućama malaksa, te oni nevidljivi stožeri popucaše, bilo je dosta prve vanjske prilike jedne od onih na stotine, da je sruši. Dosta je bilo, da je tih skladnih običaja staroga Dubrovnika nestalo u vladajućoj ruci, makar ostali većom stranom netaknuti kod građanstva i gotovo u cijelom seljačkom narodu. Veliki, premda stari regbi uzaludan nauk svim državama, kad se moralno pokvari ona, kako sad zovemo

¹¹ L. c., str. 269.

¹² Državno ustrojstvo republike Dubrovačke, Rad. Jug. Akad. 1891, 64—65.

inteligencija naroda, državni ustroj, bio i najbolji, mora se izopaciti, te će i najbolji narod, pokraj svih svojih vrlina, propasti.¹³

2. Sveučilište i odgoj.

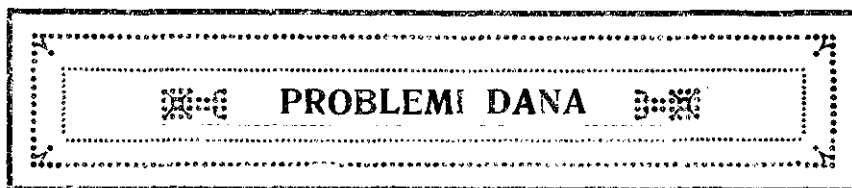
Kao rektor sveučilišta u Zagrebu na početku škol. godine 1876/77. održao je Vojnović pred mladeži govor o »Zadaći našega sveučilišta, da uzgaja najviše ideale«:

»Nastojanje sadašnje, koje se opaža mal ne u svim učenim zavodima, da se naime naučavanje odluči od uzgoja, te da se školi samo prepusti prvo, ne osniva se na pravom poznavanju čovjeka, ne postizava svoj cilj, kako ni sve ono, što je protunaravno, a u isto je doba pogubno. Ne možeš čovjeka prepoloviti, secirati ga, kako čini anatom. Naučavaš li ga, ako i ne ćeš, a ti ga i uzgajaš; uzgajaš li ga, a ti ga i podučaješ. Uzgoj nije nego harmonički razvitak svih moći, sila i sposobnosti prema konačnom cilju čovječjem. Tko podučava, goji um učenikov, a tim upliva na volju njegovu, ako je istina, da razum diktuje svoje propise volji, koja ih vrši. I zato je konačni cilj i nauke i uzgoja poznavanje istine i ostvarenja ove u životu, te obuzima čovjeka u svim njegovim odnosajima, da ga othrani za pravo čovječanstvo. A tko bi mislio, da se ima nauka odlučiti od uzgoja i ovo odlučenje tako razumjeti, da znanost ima apstrahirati od svake moralne istine, taj bi izrazio mnijenje najpogibeljnije za svaki pravi narodni napredak. Nije dosta gojiti znanost; bez moralne istine ova postaje orudem kvara i zla. Neda se razlučivati naučavanje od uzgajanja, još manje u ono doba, na koje spada sveučilišna mladež od osamnaest do dvadeset i četvrte godine, kad je uzgoj u gimnazijama, tim glavnim rasadnicima sveučilišta, tek za pola dotjeran, te zahtijeva dalje obradivanje, ne će li mladice, zapostavljene i zanemarene, poginuti budi od leda budi od žege. Tim manje se daje to nenaravno razlučivanje obaviti, što je uzgoj posao cijeloga života ljudskoga. A taj trajni karakter uzgoja upućuje nas neophodno na nadzemni život, u kojem se njegovi plodovi beru; drugačije bi život čovječji bio niži od života cvijeta, čije se sjeme u novi cvijet pretvara, a njegov bi ideal bio grob, u koji se njegovi ostaci ukapaju, uz smiješni pozdrav pepelu njegovu: »Sit tibi terra levis«; drugačije bi zadaća bila zamjenito ukapanje staroga naraštaja kroz mladog. Tada bi najmudriji filozof bio onaj, koji reče: »Edamus et bibamus« s onim, što slijedi. — Osnivajući se na iskustvu stoljeća, koja nam kažu, kakove je plodove kršćanska pedagogika za devetnaest stoljeća donijela u čitavoj civilizovanoj Evropi, a napose domovini našoj, možemo tvrditi, da svaka odgoja, koja bi u Hrvatskoj apstrahirala od kršćanskih ideala, koja bi i negativnim načinom mukom mimoišla čimbenike kršćanskog uzgajanja, koja bi mislila, da učitelji mogu bez Boga i bez Krista Gospoda hrvatskoj mladeži budi u pučkim, budi u srednjim školama udariti temelj odgoja, osujetila

¹³ Ib., str. 67.

bi najglavniju zadaću sveučilišta, dapače bi odrezala žile stablu hrvatske kulture, te bi ubila u povelju za Boga i za domovinu mladence naše. Ja ne znam što mogu prigovarati kršćanskoj gojidbi neki privrženici pozitivnih znanosti, kad se u sinove te gojidbe broje: Kopernik, Galilei, Newton, Bošković, Laplace, Secchi i t. d. Ona nije nikad podrezivala krila genija čovječanstva, nego je samo bdila da ga ne strovale ili ne unesreće Ikarovi ili Prometejevi pokusi.«

A. Alfirević D. I.

CRKVA I NACIONALIZAM.

1. Dvije krajnosti.*

Za današnje naše doba možemo sa sigurnošću reći da se nalazi u znaku nacionalizma i internacionalizma. Čini nam se u prvi mah to možda malo čudnovato, kako da se dvije tako oprečne stvari nalaze skupa, ali, ako promotrimo događaje u svijetu, uvjerit ćemo se, da je doista tako. Ljudi se kao komadići željeza, koji se nalaze kraj magneta, okreću prema ova dva pola, što ih privlače nekom neodoljivom silom, koje i sami nisu svjesni te i ne znaju, kamo ih i zašto ih privlače. — Nacionalizam u jednu, a internacionalizam u drugu ruku okupljaju ljude u dva protivna tabora, koji se međusobno sukobljuju nastojeći, da svaki iznese pobjedu, da što više protivnika osvoji i da ih kao zarobljenike odvede u svoj tabor, gdje će nad njima slaviti triumf svoje pobjede, snage i veličine.

Nacionalizam, ta nova vrlina današnjega modernog čovjeka, prevladava sve više njegovim bićem. Sva njegova djelatnost i stremljenje upravljeno je u tom smjeru, i sve, što ne služi pokorno tom najvećem njegovom idealu, koji se odsijeva u obliku vlastitog naroda i države, ako mu se ne će dobrovoljno pokoriti, mora biti pogaženo i skršeno. Fašizam u Italiji daje nam za to poučan primjer, te smo svojevremeno bili motrioci one borbe, koju je Crkva morala izdržati, da ne podredi ono, što je vječno, zemaljskom,

* *Opaska uredništva:* Ova je aktualna radnja čitana na akademiji, što ju je priredila kongregacija sveučilištaraca (»Academica minor«) u Zagrebu dne 8. XII. 1933. slaveći svoju tridesetu godišnjicu. Radi savremenosti njezine držimo, da ćemo ugoditi cij. čitačima »Života«, ako je ovdje nešto prerađenu iznesemo i pred širu javnost.